

SOLARJI

HEKTOR XIMENES

Smrekova vejica.

Črtica. — Spisal Ivo Česnik.

Hočem vam povedati zgodbo iz dijaškega življenja. Take zgodbe so večinoma sentimentalne kot pesmi zaljubljenega petošolca. Ne bojte se, cenjeni bralci in dražestne bralke, sentimentalna ne bo ta povest. Vso dolgočasno sentimentalnost sem oddal vragu, da jo zapre v meh in posuši na vipavskem solncu ali raztrosi v najljutejši burji nad Nanosom. Gotovo je stekla iz njega že zadnja solza, in če ga vrag čez leto in dan odpre, se začudi, ko najde v njem mesto jokavih vzdihov rešto pristnih vipavskih dovtipov.

A čemu govorim nepotrebne stvari! Pripovedujem naj rajši o Konradu Pavliču! Znabiti ne bo zadovoljen z odlomkom svojega življenja, znabiti se bo jezil, da po nepotrebnem trosim njega in njemu drage osebe med svet. Upam, da ne obsenči oblak neprijetnih misli njegovega čela, ker me pozna. Vsaka poteza mojega peresa je utrip čuteče duše. Tudi Vipavci so nevoljni name: nekatere nedolžne idile so jim preodkrite, par dogodb izmišljenih. Ne zmenim se za neprebavljive in neotesane puščice; pišem, kakor mi veleva srce. Resnica je božji pečat — in večkrat zastrta s temnim zagrinjalom, za katerim se skriva veličastna svetloba. Vidijo jo le ljudje, ki hrepene po njej kot žejni jelen po hladni studenčnici.

* * *

Tisti dan pred Božičem se je prebudil Konrad Pavlič iz globokega spanja. Pomel si je zaspane trepalnice in pogledal na staro, napol rjavo in zaprašeno budilko, ki je enakomerno tiktakala svojo monotono melodijo že leta in leta v preprostem, malem kabinetu. Gospodinja ji je odlomila večji ka-

zalec ravno lani o Veliki noči, ko jo je snažila z veliko, nerodno cunjjo. Pavlič je vendar ločil na njej vsaj približno četrti, tudi po manjšem kazalcu.

„Pol devetih! Prej se ne zbudim, naj bo po zimi ali poleti. — Še malo poležim in počakam pošte. A, pošta, pošta! Včasih sem se je veselil, danes sem jezen nanjo. Nobene vesele novice mi ne prinese. Same terjatve prihajajo, in redko se me spomni duša, ki mi je bila naklonjena v preteklih dneh.“

Odprl je predal spalne mizice, vzel iz nje Goethejevega „Fausta“ in začel čitati besede moža, ki je živel v dvomih in si je že hotel pretrgati nit življenja.

Habe nun, ach! Philosophie,
Juristerei und Medizin,
und, leider! auch Theologie
durchaus studiert, mit heißem
Bemüh'n.

Skozi okno je padala svetloba v sobico. Gosti kosmi so polzeli izpod neba, se sipali na strehe mestnih hiš in odevali v svoj čaroben plašč veliko gotsko cerkev, ki je kipela onkraj ceste proti nebu. Kot ogromen velikan iz davnine se je zdela, če si jo gledal v poletnih, tihih nočeh ali zimskih, mrzlih večerih, ko so plinove svetilke razsvetljevale krive ulice in ravne ceste.

Prebral je par strani in odložil knjigo.

„Ne ljubi se mi. Vrag vzemi Fausta, njegova pustolovstva in vso mizerijo. Zdajle bi šel v kavarno, si naročil fino belo kavo, prečital časnike in igral parkrat bilijard. Tako pa čepim v svoji sobi kot samotar Robinzon na tistem otoku. Nobenega vinarja nimam, prav nobenega.“

Odel se je tesneje in obrnil v zid. Nad glavo mu je visela zaprašena pokrajinska slika. Dekle je gnalo čredo z gorâ, v ozadju se je razprostiral gozd z vitkimi smrekami, v ospredju je plulo jezero, v katerem se je napajala trudna živina, ob jezeru je vodila steza. Na nasprotni steni je gledal iz velikega okvirja droben, blede obrazek mladega dekleta. Bogve čigav je bil tisti fini, prozorni obrazek, čigave globoke, črne oči in kostanjevi kodri. Gospodinja je kupila sliko na starini od pohabljenega, nosljajočega juda. Morda jo je prodal nesrečen fant, morda dekle v stiski in bedi, da pomore bolni materi, morda jo je prodala žalostna mati, da za hip uteši lakoto gladne dece. Pod sliko je visela fotografija našega junaka v drobnem, črnem okvirju: mladeniški obraz, sanjave oči, mala usta, rumenkaste brke in dolgi lasje iste barve. Konrad Pavlič je bil ponosen na svojo nežno lepoto. Kot mesten otrok je bil navajen sladkih poljubov in objemov. Na njem ni bilo ničesar moškega, ne obraz, ne vitka postava, ne šibke noge, ne tanki prsti na rokah.

Pred petimi leti je prišel v Gradec študirat pravo, ki naj bi ga pripravilo najprej do kruha. Namen je imel dober, a volja je bila slaba. Čutil je v sebi poklic opernega pevca. Zato je negoval svoj glas, drago plačeval nekaj mesecev učitelja, da ga je učil klavirja in petja, hodil v mestno gledališče, slišal vse Wagnerjeve, Mozartove, Webrove in Verdijeve opere. Seznanil se je z umetniki, spoznal je njih visoka pota in zahrepenel po slavi in sreči. Njegov glas je bil prešibak in Konrad Pavlič ni mogel na Parnas, prepevat hvalo večnim bogovom in umrljivemu človeštvu. Na pravo ni pozabil, pogosto je mislil nanj in vsako leto je sklenil, da začne študirati za prvi izpit. Prebral je deset strani Institucij in par poglavij Pandektov, pa se je odpočil za štirinajst dni. Tako so hiteli tečajji in minevala leta. Pozabil je naposled na cilj življenja in obupal nad bodočnostjo. Gloriola, ki naj bi obkrožala pevčevo glavo, je bila le fatamorgana. Mamila je njegovo sebičnost in bujno fantazijo. Polno gledališče, žareči pogledi z balkonov, lož in parternih sedežev, napeta pozornost, tajnostni šepeti. Pozvoni. Zastor se dvigne. Nov pevec se prikaže občinstvu, prvič nastopa Konrad Pavlič. Njegov mogočni tenor zadoni z odra in se razlega do zadnjega kotička na galeriji, v srca vseh poslušalcev sega njegov glas, igra se, poskakuje, veseli se, joka kot otrok, orjaška moč naznanja Periklejevo jezo, ki je nosil na jeziku Zevsove bliske in strele, zdaj je ljubezniv kot Tobijev spremljevalec Rafael, mehke besede govori, medenih usten se dotikajo njegove ustnice, nato je ponosen in neizprosni, kot Napoleon, ko je sklepal pogodbe s sovražniki. Doppel je prvo arijo. Velikanski aplavz, burni pozdravi, nepopisno

navdušenje, dame sipajo cvetke na oder, migajo mu z robci, vzklikajo v veselju in jokajo, ganjene do solz. — Čez malo časa se je razpršila iluzija kot megla, če posije nanjo jutranje solnce.

Povedati vam tudi moram, da Konrad Pavlič ni imel doma. Ko je bil še majhno dete, mu je umrl oče. Kot v sanjah se ga je spominjal v poznejših letih: dolga, valujoča brada, prepletena s sivimi vlakenci, mu je segala do pasa, obličje je bilo vedno resno in strogo, hoja počasna in odločna, kot bi tolkel kovač po nakovalu. Živeli so tedaj v Kranju in imeli neznatno prodajalno. Po moževi smrti se je preselila mati z malim imetjem v Ljubljano. Ljubila je veselo zabavo in družbo in v par letih zapravila vse premoženje, kar ga je pridobila skrbna roka pokojnega soproga. Lotila se je šiviljstva, da je preživljala sebe in sina. Dovolila je Konradu vse, ni ga znala vzgajati, bimčkala ga je in božala, poljubljala in objemala, če ga je zapodil sosed, ker mu je trgal na vrtu cvetje ali natepel malo hčerko, nakradel zrelih hrušek ali privezal zvestega psička za nogo k plotu. Tako je ostal Konrad človek brez energije in odločne volje, cvetka, ki je skrivala v svoji čaši mnogo prijetnega vonja, a manjkalo je skrbne roke, ki bi ji prilivala.

Mati ga je poslala v gimnazijo, ga negovala še bolj, lepo oblačila in mu preskrbela domačega učitelja. Ni čuda, če je ostal nesamostojen celo življenje. Potreboval je vedno rame, na katero bi se opiral kot starec na palico, če hoče prekoračiti količkaj strm grič. V osmi šoli mu je umrla mati in zapustila komaj za pogrebne stroške. Konrad je bil od tedaj navezan sam nase kot potnik sredi puščave.

Čudite se morda, kje je dobil toliko poguma, da je šel na vseučilišče. Imel je prijatelja, ki je študiral zadnje leto modroslovje. Srečko Rakar je bil človek dinamične sile in krepkega duha. Že njegove plamteče oči so očarale vsakogar, njegova korenjaška gorenjska postava je spominjala na tipe, ki jih srečujemo vsak dan, a njegov obraz je bil nekaj posebnega. Nad visokim čelom so rasli živočrni lasje, nad orlovim nosom so se črtale tri krepke poteze in okrog usten je igral vedno ironičen nasmeh, ki so mu dajale mogočne brke in brada izreden izraz. Srečko Rakar je preskrbel našemu junaku v vseučiliškem mestu prvo instrukcijo, od poučevanja in dobrih ljudi je živel po beraško že pet let. Imel je nesrečo, da se je večkrat zaljubil v sestrico svojega učenca. Bila je to njegova bolezen, ki jo je pa hitro prebolel. Posebno če se ni nežna gospica zmenila za njegove goreče poglede in sladke besede, je svojo taktiko v trenutku izpremenil in postal ravnodušen. Bil je včasih tudi ljubezniv kot malokatero žensko bitje. Čul sem, da je pomagal kot deček prenašati

mački mlade. Za pjačilo ga je opraskala. Nekoč je opazil v Tivoliju čebelo, ki je dolgo sedela na rdeči cvetki. „Čemu bi tratila čas?“ si je mislil in jo prijazno prijel v roko ter prenesel na drugo rožo. Viri molče o tem, če ga je pičila ali mu ostala hvaležna vse življenje. Ko je malo dorastel, je zlasti rad spremljal stare, bolehnne dame. Zato so ga spoštovale in mu poklanjale razne darove.

Tako je torej ležal onega jutra nevoljen sam nad seboj in sit vseh prijetnosti in neprijetnosti ter čakal pošte. Spomnil se je da bi bilo prijetno zapaliti cigareto.

„Smola, smola! Tako življenje ni vredno življenja. Večen vagabund! Pet let! Vse je pokopano, prav vse, sanje in lepota, estetika, kultura, umetnost! Naj gredo k vragu vse čenčarije, kar si jih je izmislilo človeštvo od Adama do danes. Kaj mi koristi Wagner, Verdi in Strauss, če sem lačen in nimam cigarete, da bi kadil! Kadil bi rad, kadil. Do grla sem sit mizerije. Včasih me prime, da bi skočil v vodo. Čemu bi se trudil na tej pusti zemlji? Živimo, da živimo, a življenje ni vredno življenja. Fej!“

Pozvonilo je. Gospodinja se je oglasila iz kuhinje in šla odpirat. Konrad Pavlič je začul tenak glas, ki je imenoval njegovo ime. V skoku je bil iz postelje, oblekel je hlače in nataknil copate ter hitel v vežo.

„Dobro jutro!“

„Dobro jutro!“

„G. Pavlič, dobili ste za Božič majhen zabojček. Prosim, podpišite poštno spremnico!“ je nosljal prijazno dolgi, suhi poštni uslužbenec.

„Precej, precej!“

Podpisal je v kuhinji in odtrgal odrezek.

„Deset vinarjev prosim,“ je opomnil poštni uslužbenec. Pavlič ga je pogledal in brskal po žepih. Nato se je obrnil h gospodnji in jo naprosil:

„Gospa Wolf, bodite tako prijazni in mi posodite dvajset vinarjev. Vrnem vam takoj.“

Pogledala ga je debela, priletna gospodinja z velikimi, skoro belimi punčicami.

„Naj bo!“

Segla je v žep in mu dala desetico, ki je izginila v torbi poštnega uslužbenca.

„Hvala lepa! Moj poklon!“

Dve stopnji in vrata so se zaprla za njim.

Gospa Wolf in Konrad Pavlič z zabojčkom v desnici sta si stala nasproti. Mala žena je prekrizala svoje tolste roke na prsni in na ustnicah se ji je pojavil sarkastičen nasmeh:

„Gospod Pavlič, kdaj mi mislite plačati stanarino? Navadno plačujejo gospodje prvega, in od tedaj je že čez dvajset dni. Noče se mi več čakati. In potem ste še tako predrzni, da me prosite na

posodo. Premeteni ste. Z menoj ne boste pometali V treh dneh plačajte ali vam odpovem stanovanje. Za kabinet dobim gospodov, kolikor hočem, pridnih, rednih in solidnih gospodov, ki bodo plačevali točno. Tako, zdaj sem vam povedala, kar mi je bilo na srcu.“

„Prosim, gospa Wolf!“

„Kar sem rekla, sem rekla. In to je odrezano, kot amen v očenašu!“ Obrnila je hrbet, stopila v kuhinjo ter zaloputnila vrata.

„Presneta babnica! Vsak dan me obira. Človek nima celo leto miru.“

Zaklel je in odšel z zabojem v svoj kabinet. Pogledal je na odrezek in se začudil. Veselje in obenem tiha boleost je spreletela njegovo dušo.

„Olga Medenova!“

Sedel je na stol in naslonil glavo na mizo a le za hip. Zabojček je ležal pred njim in radovednost mu ni dala miru. Pogledati mora, kaj mu pošilja dekle, ki ga je ljubilo najbolj na svetu, bolj kot samo sebe.

Drobno vrv je prerezal s pipcem in odvil debel, rjav papir. Dvignil je pokrov malega zaboja, nalahno ga je dvignil, kot bi se bal oskruniti spomin na nežne roke, ki so ga zapirale. Na belem papirju je ležala smrekova vejica in na njej se bili privezani na svitlih nitih cukreni piškoti, rdeči srčki, drobni kolački in pozlačeni orehi in jabolka. In na dnu se je skrivala tanka zelena kuverta. Počasi jo je odprl Konrad Pavlič in bral pismo med solzami:

„Dragi Konrad!

Oprosti mi, da te še vedno imenujem tako. Ne morem drugače, ne morem te pozabiti, Konrad. Trudila sem se, Boga sem prosila, da mi preustvari srce. Ne morem. Ko pride noč, se mi prikažeš v sanjah. Proseč je tvoj pogled in žalostno povešaš glavo. Vem, da ti je tujina mrzla. Srečna bi bila, ko bi vedela, da si zadovoljen, da živiš udobno in imaš pred seboj jasno bodočnost. Zvedela sem, da si v stiskah. Zato te ljubim tembolj, bolj kakor pred štirimi leti, ko sva se srečala prvič. Vsak dan prosim Marijo, da bi bila tvoja pot posejana z rožami in da bi ti bile odvzete krvave kaplje težkega boja.

Oprosti mojim vrsticam! Morda boš mislil, da se ti vsiljujem. Ne, Konrad, nočem in ne morem tega. A vedno si še mojemu srcu najdražja duša. Koliko jokam, koliko trpim, ker vem, da si nesrečen. Mnogo boja me je stalo, da sem se odločila do tega koraka. Po treh letih ti zopet pišem. Preveč sem molčala in trpela. Tudi ti si molčal in trpel.

Pošiljam ti to božično darilce. Prosim te, sprejmi ga. Napravi si malo božično drevesce.

prižgi na njem svečice! Razdeli slaščice med prijatelje, le orehov ne dajaj nikomur! Vesel Božič in zdravstvuj, dragec!

Vedno tvoja Olga

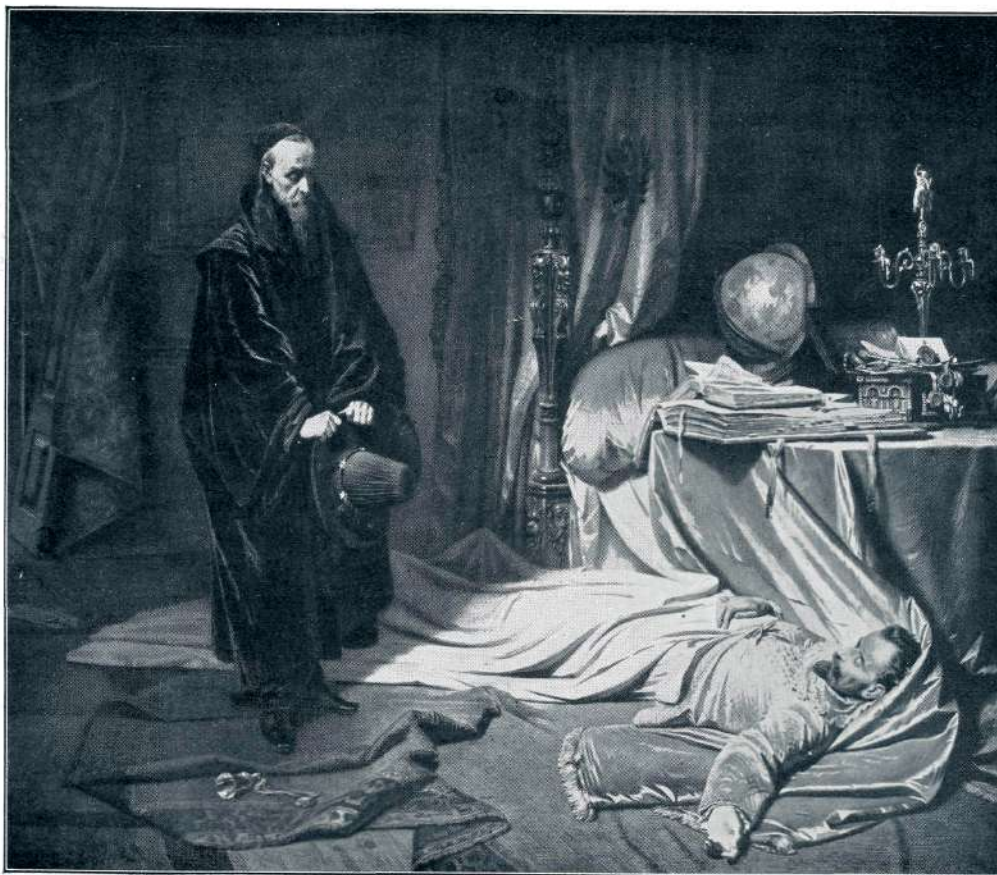
V Dolini, dne 21. decembra 1906.“

Konrad je prebral in debele solze so mu lile po licih.

„Kako me ljubi to dekle! Še vedno me ljubi. In jaz sem zapravil njeno ljubezen kot izgubljeni

„— le orehov ne dajaj nikomur!“ To je rekla namenoma, si je mislil Konrad in nalahno odprl lupino prvemu orehu. V tenak papir je bil zavit zlat za deset kron. Tudi v štirih drugih oreh je našel zlate.

„Hranila je, in zame, ki sem otroval njeno dušo. Moj Bog, izgubil sem vero v svet, danes sem jo zopet dobil v tem preprostemu dekletu. Utrgala si je od ust pri svoji skromni učiteljski plači, da mi je skazala toliko ljubezen —. Kako naj se ji zahvalim,

ASTROLOG SENI OB TRUPLU VALENŠTAJNOVEM

sin svoje premoženje, nisem vreden, da bi me pogledala. Pa se me spominja, v stiski se me spominja. Kakor klic iz tujega sveta se mi zdi njen spomin. Tri leta je molčala in trpela. Odpovedal sem ji svojo ljubezen, zavrgel njeno srce, globoko ranil njeno dušo. Lahko bi bilo vse dobro. A meni se noče dela in trpljenja. Moje življenje je uničeno, ničvreden človek sem, ki gazi po biserih in jih meče v blato. Igral sem se z njeno dušo, moj Bog!“

Dolgo je jokal in med solzami poljubljaj pismo. Naposled se je umiril in začel ogledovati smrekovo vejico in slaščice in oko mu je ostalo na orehah.

ker sem jo tako razžalil. Ali naj jo prosim odpuščenja? Pasti bi moral pred njo na kolena, objeti njene noge in jih močiti s solzami!“

Tako je mislil Konrad, se umil in oblekel. Obleka je bila že ponošena, a pozimi ne pazi nihče na to, suknja mora biti lepa, pa je vsak čevljar eleganten gospod. A Konradova je bila že stara tri leta in si to spoznal takoj na rokavih in ovratniku. Vagabund se privadi vsemu in ne pazi kod hodi in kakšen hodi.

„Denar imam. Zdaj jo lahko mahnem v kavarno. Potreben sem kave in cigaret.“

* * *

In napotil se je v kavarno „Dunaj“. Dopoldne je bilo notri malo življenja, le par visokošolcev je bilijardiralo, pri oknih so sedeli penzionisti in z učeni obrazi študirali novice iz časopisov. V zadnjem kotu je sedel velik in krepak človek z dolgimi brki, črno brado in zlatim ščipalnikom. Nanj se je obrnil Konradov pogled in obraz se mu je razjasnil. Hitel je k mizi starega znanca in ga pozdravljaj z vidno radostjo:

„Zdravo, dr. Rakar! Kako sem vesel, da te zopet vidim. Kaj te je napotilo v ta prokleti Gradec?“

Pogledal je dr. Srečko Rakar izpod ščipalnika na prišleca in se sarkastično nasmehnil.

„Dobro jutro, Pavlič! — Sedi! — Ali si vstal tako zgodaj? To je lepo, to je lepo. Kakor vidim, si pristnejši kot svoje dni. Kateri semester študiraš pravo? Ali imaš že prvi izpit?“

„Ne norčuj se, doktor, prosim te.“

„Če ti ni prav, pa pojdi! Poznaš me kot slab denar, veš moje navade in muhe, zato se ne jezi!“

„Vem, da si včasih neznosan.“

„Povej mi, Pavlič, ali si prišel na slepo srečo v kavarno? Ali imaš kakšen vinar za sladko vodo? Danes sva po dolgem času skupaj in ti rad postrežem.“

„Hvala, ni potreba. Če rabiš, sem ti na razpolago. Tudi jaz nisem vsak dan berač. Marker, belo kavo, prosim!“

„To je nekaj novega. Kar čez noč si obogatel. Morebiti nastopaš v gledišču! Ali si že pel Lohengrina ali Večnega mornarja, Trubadurja ali Don Juana?“

„Prosim te, ne norčuj se! Danes sem resen. Zakaj, izveš takoj. Rad bi se pogovoril veliko. Ti si mi bil vedno dober svetovalec.“

„Le mojih nasvetov nisi poslušal.“

„Kar je bilo, je minilo. Zdaj me poslušaj! — Naveličal sem se pustolovstev in želim si dela. Svoj čas sem pel arije, tudi v tvojo čast sem zapel včasih Mornarja in Nezakonsko mater. Upal sem, da mi bodo sulji rože na pot in ploskali mojemu pevskemu talentu. Danes sem obupal sam nad seboj. Bil sem vedno človek brez energije. Čudil sem se ljudem, ki so se pogumno vrgli v vrtinec življenja in niso gledali ne na desno ne na levo. Z lahkoto so študirali, s Cezarjevo odločnostjo so odbijali udarce. Meni so se dozdevali čuda sveta. Najbolj sem se čudil tvoji krepki naravi. Preštudiral si filozofijo, koncem četrtega leta postal doktor in v enem letu boš profesor.“

„Profesor ne ostanem, če me tudi imenujejo. Prepričal sem se prvi dan, ko sem stopil v šolo, da nisem rojen za mirno življenje. Potrebujem razburjenja, gibanja. Zato sem se vpisal na pravni fakul-

teti. Letos študiram ali pravzaprav sem vpisan v tretji tečaj. Po Veliki noči delam prvi izpit. Zdaj sem prišel par dni na oglede, da se seznanim s pedelom in profesorji.“

„Zmerom sem trdil, da si rojen jurist in advokat.“

„Pavlič, govori o sebi! — Sveta iščeš pri meni, kakor sem razvidel. Poznati moram vse premise, da mi je mogoče sklepati in dati pravi svet.“

„Kje sem ostal? — A da, že vem. Bil sem vedno človek brez energije in vsi dobri sklepi so bili bob ob steno. Zmerom si trdil, da nimam nikake vzgoje. To je res, popolnoma res. Tudi doma nimam, doma, da bi se opiral nanj kot vinska mladika na kolec, doma nisem imel nikoli, kamor bi hitele moje misli od jutra do večera. Očeta skoro poznal nisem, mati mi je umrla v osmi šoli. Nimam prijatelja, nimam ljubeče duše. Pač! Moram ti povedati skrivnost svojega srca. Danes zjutraj sem preklinjal ves svet, ker sem bil berač brez vinarja. Čakal sem pošte in se jezil nad življenjem in mizerijo. Pozvonilo je, v skoku sem bil iz postelje, oblekel hlače in hitel v vežo. Dobil sem zaboj. Kdo bi si mislil, doktor, zaboj! Božično darilo sem dobil. Kdo je mislil na Božič in darila! Smrekovo vejico s piškoti, jabolki in pozlačenimi orehi mi je poslala Olga, na katero sem že davno pozabil. Vedela je, da sem v stiski in mi je zavila v orehove lupine zlate, pet desetkronskih zlatov. Doktor, tako dekle je vredno življenja in boja. Štiri leta je od tega, ko sem jo videl v Ljubljani. Tedaj je še hodila v pripravnico, danes je učiteljica v Dolini. Hitro znanstvo, hitro pozabljeno, kakor je navada pri ljudeh moje vrste. Poslal sem ji par razglednic, pisal tri pisma in vrgel spomin med staro ropotijo. Olga je jokala, mi pisala in me rotila, vse zaman. Naposled je utihnila in molčala do danes. Prijatelj, uničen sem, premagala me je, pa ne s sovraštvom, z ljubeznijo. Tako maščevanje, tako maščevanje! Če je plemenitost na svetu, tedaj je Olga plemenita. Svetuj mi, kako naj ji odpišem, kaj naj ji odgovorim.“

„Dragi moj, zaljubljenih pisem še nisem študiral in ne znam jih pisati. Svetoval ti bom vendar, pa ne zdaj. Danes bo sveti večer. Kje ga preživiš?“

„Doma. Božično drevesce napravim, prižgem sveče, zakurim v peč in mislim le na Olgo.“

„Dobro, zvečer pridem k tebi. Stanuješ?“

Imenoval mu je ulico, številko in nadstropje.

„Še nekaj, Pavlič! — Tu imaš petak. Ne zavravlaj denarja, ki ti ga je poslalo dekle. Zvečer govoriva dalje. Kupi samovar, čaja, sladkorja in kar je treba. Pri čaju nama bo prijetneje kramljati. — Oprosti, oditi moram, da obiščem nekaj mojih starih znancev.“

„Kdaj prideš?“

„Ob sedmih bom pri tebi. Na svidenje!“

Dr. Rakar je plačal, oblekel suknjo, vzel dežnik in odšel urnih korakov.

Zunaj je snežilo in ljudstvo je hitelo po ulici, da nakupi božičnih darov za male in velike. Konrad Pavlič je ravnodušno in melanholično zrl to vrvenje in vihal brke.

* * *

Točno ob sedmih zvečer je potrkal dr. Rakar na Pavličeva vrata.

„Naprej!“

Vstopil je, pozdravil starega znanca, odložil dežnik in suknjo ter sedel na stol poleg peči.

Pavlič je ravno prižigal sveče na smrekovi vejici, ki je visela na dveh vrvicah od stropa. Na mizi je gorela svetilka in metala medlo svetlobo po kabinetu.

Za trenotek sta prijatelja molčala. Prvi je izpregovoril dr. Rakar:

„Okusno si obesil vejico. Olga razume, kaj je okus. Fant, lep sveti večer boš preživel. Tudi jaz sem vesel, da sem te dobil. Prijetno je človeku v tujini, če pride v dotiko z domačinom, da preživita skupno sveto noč. Gorje mu, kdor je v takih trenutkih sam!“

„Tako zadovoljen kot nocoj že nisem bil od mladih dni!“

Dr. Rakar je segel v žep in položil na mizo male jaslice iz papirja. Postavil jih je na sredo, prižgal pred njimi tri tanke sveče, da je blede svetloba trepetala na malem Jezuščku, Mariji, sivolasem Jožefu in pastirjih.

„Sveti večer mi je bil vedno najlepši in najprijetnejši v letu. V mestu nima tiste poezije kot na kmetih, kjer kleči vsa družina pred jaslicami, mati škropi vse shrambe z blagoslovljeno vodo, oče pa kadi z dišečim kadilom. Najlepša je pa pot k polnočnici pod jasnim nebom, posejanim z zvezdami, z velikimi bakljami in med zvonjenjem in pritrkavanjem zagorskih zvonov.“

„Doktor, ali si premislil moj položaj? Kaj mi svetuješ?“ je vprašal Pavlič ter prisedel na drugi konec mize.

„Počasi, prijatelj! — Pristavi samovar, nalij špirta in zažgi! Medtem dogore sveče, pogasneva jih in izprazniva tvojo vejico. Ali ne?“

„Ne, doktor! Če me imaš kaj rad, tega ne storiva. Vejico ohranim za spomin.“

„Zelo pametna in lepa misel.“

Dr. Rakar je pogledal prijatelja in zasijalo mu je upanje.

Jedro je še dobro, lupina vsa pokvarjena. Treba bo oreh oluščiti in ga odeti z novo, svežo lupino, si je mislil.

Pavlič je nalil vode v samovar, prižgal špirit, in zaplapolal je droben zubelj.

Prijatelja sta se pogovarjala o svojem življenju, dokler nista pogasila sveč, nalila čašic s čajem in stisnila v sladko pijačo citron. Potem je pa začel dr. Rakar s svojo tolažilno pridigo. Zdelo se je, da stresa besede iz rokava.

„Človek je pasje seme — pravi Cankar, kaj ne, Pavlič. Saj poznaš ‚Gospo Judit‘, plemenito ženo, polno modernih čednosti in kreposti. Tudi ti si bil prepričan o tem, ko si začel življenje vagabunda. Zdelo se ti je v začetku, da je tako življenje najlepše, kakor se zdi vsem potepuhom in modernim desetim bratom, popotnikom brez miru in cilja, ki preromajo vse ceste in dežele in se jim zde vsi delavni in pridni ljudje norci. Mislijo, da so mladi, a so stari, ne poznajo odkritega smeha in veselega srca. Lazijo okrog z zastrupljeno in razdejano dušo. Trudni so in upehani, vedno iščejo, pa ne najdejo, kar žele. Enaki so rudokopom, ki brskajo ves dan po zlati rudi ter trpe silno žejo na širnem zlatem polju. — Fant, tvoje življenje je bilo tako, to ni bilo življenje, ampak le vegetiranje. Saj nisi vedel, čemu živiš, kaj si in od kje in kam greš. Zato se nisi brigal. Ne zamerim ti. A to je bilo napačno, da si po teoriji negacije uravnal življenje. Danes si se prepričal, da te ljudje še ljubijo in da nismo vsi lopovi. Razveseli naj se tvoje lice, ker te ljubi Olga. Svojo ljubezen je dokazala dovolj. Poštene in lepe ženske so cvetke zemlje, ki razveseljujejo oko s svojim čarom. Brez njih bi bil svet grozno pust in žalosten. Kako razsvetljuje vsak prostor, kamor stopijo, s svojim smehom in melodiozno govorico! — Pavlič, tvoja edina rešitev je ženska, taka ženska, kot je Olga. Doma potrebuješ, zato si ga moraš zgraditi, če nočeš popolnoma propasti. Poznam v naši vasi moža. S Hrvaškega je prišel in se naselil pri nas. Praznih rok je bil, a bistre glave in podjetnega duha. Začel je kupčijo s sadjem, si kupil hišo in se poročil. Z doti je prikupil par njiv in travnik. Tako je zidal počasi, a varno in sigurno. Z žuljavo roko, s krepko pestjo si je ustvaril dom. Danes je udoben kmet in občinski župan. — Doma je treba, Pavlič, posebno neodločnim ljudem, kot si ti. Zato glej, da si ga se-zidaš. Svojih študij ne dokončaj nikdar, operni pevec tudi ne boš. Zato ti svetujem to-le: Dobi si službo, da si ustvariš eksistenco. Potem se oženi! Včasih sem ti prigovarjal, da študiraj. Upal sem, da tvoja pot krene naprej. Škoda talenta! A druge pomoči ni.

Pozabi na preteklost in zariši si novo pot! Ne toži po dneh, ki so minili in se ne vrnejo. Sreča, ki se je izmuznila, se ne vrne. Zato je ne išči! Glej na bodočnost! Navaditi se je treba vsega. Ravno toliko truda stane, če kolneš ali ne kolneš. Čista

voda ali čaj sta tako dobra kot šampanjec. Čas je izboren homeopat, ozdravi vse rane in te nauči dela.

Včasih sem trdil, da bi te bilo treba priganjati k delu s pasjim bičem, danes uvidevam, da bi to ne koristilo; edino ljubezen in požrtvovalnost te more voditi in ti dajati toliko energije, da prebredeš skozi življenje. Oboje hrani v bogatejši meri žensko srce kot moška odločna volja.

Upam, da si me razumel in veš odgovoriti dekletu, ki bi dalo zate svojo srčno kri.“

Konrad Pavlič je strmel v prijatelja in se čudil njegovi mladi ognjevitosti in trezni premišljenosti. Utrujen je naslonil svojo glavo na desno roko in molčal. Dr. Rakar ga je umel in mu dajal novega poguma.

„Saj si me razumel, ne? Službe si poišči! V Ljubljani jo že dobiš. Prosi pri deželnem odboru, pri kakšnem odvetniku ali denarnem zavodu. — Zdaj veš odgovoriti Olgi?“

„Poizkusil se bom ravnati po tvojem nasvetu.“

„Fant, še vedno si klavern kot Don Kižot, ki se je zaljubil v Dulcinejo.“

„Doktor, v treh dneh mi gospodinja odpove stanovanje, ker —“

„Razumem te. Tvoj namen je dober. Zlate hočeš prihraniti. Daj jih meni, da te ne prime skušnjava. Skrbno jih shranim. Ko dobiš službo in greš po Olgo, pridi ponje! Za prvo silo imaš tu.“

Stisnil mu je v roko dva desetaka.

„Na posodo vzamem, darov ne maram več. Korakati hočem po novi poti.“

„To je resna beseda. Stoj in bodi mož!“

Stisnila sta si roki, govorila še dolgo, delala načrte in pila čaj.

Ob dvanajstih sta šla v stolnico k polnočnici. Dr. Rakar je čutil, da je v tujini. Pavliča so pa po dolgem času navdajala mehka čustva. Od otročjih let ni bilo nakrat toliko harmonije v njegovi duši, kot tisto noč. In vse to je storila smrekova vejica, globoka in tiha ljubezen, ki klije v samotni kot ponižna vijolica.

* * *

Pred pustom je potrkal nekega popoldne na dr. Rakarjeva vrata popoten človek s pelerino in kovčegom v levici in dežnikom v desnici. Bil je Konrad Pavlič.

„Naprej!“ se je oglasil v sobi prijatelj Srečko. Glas je bil mogočen in krepak, kot bi donel iz soda in poveljeval celi armadi. Pavlič je vstopil in se opravičeval, če moti.

„Prijatelj, prosim te, če prideš k meni, opusti etiketo. Kadar greš h kakšni sitni dami ali zagriženemu birokratu, rabi splošnih fraz makari na ducate. — Odloži in sedi na zofo! Ravno sem čital v Dernbur-

govih Pandektih o družinskem pravu. Pravna veda me vedno bolj zanima! — A govoriva rajši o tebi! Kaj je novega?“

Ponudil mu je cigareto, sam je zapalil dolgo pipo in udobno sedel na star naslanjač. Pavlič je pogledal po lepo urejeni sobi. Po stenah so visele oljnate slike in fotografije. V kotu je tiktakala velika ura, od peči je dehtela prijetna toplota in v stekleni omari so stale v lepem redu razne knjige.

„Jako prijetno stanovanje imaš. Tu študiraš in pišeš kar za zabavo.“

„Prijatelj, niti vinarja podpore nisem imel od doma, ko sem šel na vseučilišče. Ko sem očetu povedal, da ne pojdem v semenišče, je udaril s čevljem ob tla in zarohnel: Boljše bi bilo, da si ostal kravji pastir, kakor da postaneš škric. S svojo lastno močjo in srečo sem študiral, stradal in stanoval po luknjah, preden sem se prikopal do tu. V meni je bil vedno nemiren duh, ki ni bil nikoli zadovoljen in tudi ne bo. To me je sililo k napredku in novim podjetjem. Boječ nisem bil nikdar. Taki ljudje trpe mnogo na svetu. Gledati moža s tresočimi koleno in nervoznimi rokami, s sramežljivim obrazom in težko sapo, je jako neprijetno za zdravega in odločnega človeka. Hvala Bogu, jaz imam slonovo kožo in hrepeneče srce! Nekateri pravijo, da je tak značaj najsrečnejši, a jaz dvomim o tem. — Kaj je novega? Kdaj nastopiš službo?“

„V ponedeljek ob osmih zjutraj moram biti v deželnem dvorcu. Težko bo odložiti stare navade, a ne pomaga ne Pilat, ne Herod. Vesel sem, da sem se odkrižal Gradca in večnega postopaštva. Mnogo premagovanja me je stalo, da sem vztrajal pri sklepu. Olga me je vzpodbujala. Vsak teden mi piše to zlato dekle. Nisem še miren, a upam, da vztrajam, radi nje vztrajam, ker jo ljubim. Od svetega večera jo ljubim, prej je nisem ljubil, lagal sem ji, ko sem jo poljubljal in ji šepetal sladke in medene besede, lagal, ko sem jo objemal. Izpraševal sem svojo vest in se prepričal, da sem lagal. In to je bila najgrša laž v mojem življenju. Bog mi daj moč, da jo popravim, da odložim staro plesnivo suktnjo in z njo vse navade in neprijetnosti postopaškega življenja.“

„Pavlič, živel je mož, ki je imel hudo ženo. Dvajset let je imel krik v hiši in se ga je navadil kot vsakdanjega kruha. Zgodilo se je, da mu je umrla Ksantipa. In revež je žaloval za njo, pa ne iz ljubezni, iz sebičnosti, ker ni mogel spati cel mesec. Navajen je bil vsak večer na pridigo in dolg čas mu je bilo po njej. Šele polagoma se je privadil mirnemu spanju. Navada je železna srajca, Pavlič. Zato te prosim, pazi, da ostaneš zvest Olgi in sklepu. Velik korak si storil, najpametnejši v svojem življenju. Brez Olge bi ga ne storil nikoli.“

„In brez tebe.“

„Mene ne imenuj!“ — Prepričan bodi, da vsak korak, ki ga prestopimo v svojem interesu, pomika veliko svetovno kolo dalje. Reka vali mogočne valove po širni planjavi in goni v divjem teku mlinska kolesa, stope in fužine. Drobna korala zida v globokem oceanu malo stanovanje in združuje dele sveta. Aleksander in Cezar sta se borila za lastne cilje in sta zasadila pol zemlje s plodovitim drevesom civilizacije. Tudi ti boš delal iz sebičnega namena in osrečil Olgo ali pa ona tebe. — Kje prenočiš?“

„Hotelov je dovolj.“

„Prijatelj, škoda je denarja. Spiš lahko na moji zofi. Jutri poiščeš stanovanje in si udobno postelješ za bodočnost. Upam, da si priplaval v varno zavetje.“

Tako sta govorila prijatelja. Zunaj je lilo februarjevo solnce svoje poševne žarke čez Ljubljano, čez pobeljeno, tiho polje in šelesteče gozdove, odete v svatovsko obleko.

* * *

Naj vam govorim še o Olgi, o zlati duši, ki je rešila Konrada in mu odprla pot v raj. Lepa je bila kot jutranja zarja: milina v njenih modrih očeh, ki so blestele kakor dve skrivnostni jezera v tihih junijskih nočeh, milina na obrazu in rumeni kostanjevi lasje so dajali njeni gibki postavi elegantnost in prožnost. Kot skrita vrtnica je cvetela, oddaljena od sveta v zagorski samoti in čakala, da pride nekega dne izvoljenec in jo popelje pred oltar.

Mesten otrok je bila. Oče in mati sta bila revna in sta komaj preživljala veliko družino, dve hčeri tri sinove. Oče je bil nižji uradnik in se je ponesrečil, ko je dopolnila Olga komaj petnajsto leto. Bil je strasten hribolazec in je umrl v triglavskih pečinah. Po neprevidnosti se je spotaknil in padel v prepad. Težko je vzgajala uboga vdova z malo pokojnino veliko družino. Treba je bilo zatajevanja, požrtvovalnosti in velike ljubezni, ki kot pelikan s svojo srčno krvjo redi ubogo deco. Vzgoja je bila skrbna in dobra, globoko religiozna in polna nepopisnega zaupanja v Stvarnika. Pripravila je mati vso deco h kruhu, dva sinova sta se izučila rokodelstva, tretji je študiral gimnazijo in gotovo stopi kdaj pred Gospodov oltar in naredi največje veselje rodbini, ena hčerka je bila v prodajalni, Olga se je izučila na pripravnici. V tistih dneh se je tudi seznanila s Pavličem, ki je bil na počitnicah pri znancih. Z vsem ognjem prve ljubezni se je zaljubila vanj, ko ji je govoril sladke besede in pisal prijetna pisma. In ni ga mogla pozabiti, dasi ji je storil toliko zla, zavrgel njeno gorko ljubezen in prijateljstvo, udaril ob njeno dušo kot titan ob gorski vrh, da se potrese gora in razvale skale na vse šiiri vetrove. Proklet-

stvo je bilo nad njim, odkar je zavrgel njeno zlato srce, odkar se je poigral z njeno globoko ljubeznijo. In ko je izvedela, da je v stiski, mu je pokazala, da tli še ogenj v njeni duši in nehote je zanetila v njegovih prsah žar upanja in vere v lastno moč in bodočnost.

In čakala je, da jo obišče. Obljubil ji je, da gotovo pride. Le sneg ga zadržuje. Toda ljubezen ne gleda na mraz in sneg, na zimo in led, ljubezen ne pozna ovir, kakor jih ni poznal Hanibal, ko je korakal čez mogočno alpsko gorovje v Italijo.

Koncem marca je prišel. Gorki vetrovi so tedaj zaveli in stopili silne kopice snega. Drevje je stalo samotno in žalostno po vrtovih, okrog hiš so poletavali vrabci in zimsko solnce je trepetalo nad gorsko vasjo. V ozadju pa so kipeli silni velikani v nebo s svojimi mogočnimi kapami, gozdovi so šumeli svoje tisočletne pesmi in potok je žuborel pod trdo ledeno skorjo.

Proti večeru je bilo, ko je prikorakal čez prag in jo objel ter poljubil na čelo kot drago bitje, ki mu je skazalo v življenju največ sočutja. Od ganjenja sta se jokala, Konrad je padel pred njo na kolena in jecljal kot otrok:

„Odpusti mi, Olga, odpusti!“

„Vstani, prosim te, vstani! Konrad, saj si mož, bodi pogumen.“

Sedla sta in si šepetala dolge prisege ljubezni in zrla v oči, kot bi jima sijala prvi dan v življenju sreča in blaženstvo.

„Olga, ali hočeš biti moja žena?“

„Dragec, kako rada! Malo boš pa moral počakati. Čeprav čakava eno leto, prešlo bo, Konrad, in najina ljubezen bo še bolj trdna. Ne bojim se stopati s teboj skozi življenje. V rani mladosti sem se navadila dela, ki mi ni ostala knjiga zapečatenas s sedmerimi pečati. Lahko nama bo, Konrad, vsakemu na svojem mestu.“

„Zlata dušica moja, le dajaj mi poguma!“

In gledal je vanjo kot v nekaj svetega, kot v čudo, ki ga še ni nikoli videl in ga mora čuvati kakor sveti Peter vhod v nebo.

Tedaj je zahajalo solnce. Zadnje žarke je metalo skozi okna na mizo in svete slike po stenah, na gorko peč v kotu in veliko razpelo, ki je viselo nad posteljo.

Stopila sta k oknu in roko v roki gledala, kako so se svetili gorski velikani od krvavih solnčnih pramenčkov, kako je žarelo obzorje in kako so plavale bele koprene nad gozdovi in tiho pokrajino. Izza koničastega vrha je švignil droben pramenček čez bele kristale v gozdu in na polju ter zadel ravno Konrada v oko, da je z roko potegnil nehote preko čela.

„Ta nagajivec!“

„Konrad, s solnčnim žarkom je kakor z najino ljubeznijo. Kako vroče pripeka poleti na ubogo zemljo, da se poti in suši, da zdihuje po dežju! In ko pride hladna ploha, ko nebo rosi blagoslov na suho prst, je vse pozabljeno in odpuščeno. Pomlajena zemlja s hrepenenjem čaka solnčnega žarka, da prisije izza nakopičenih oblakov in jo pogreje. Tudi nama je povzročila ljubezen mnogo neprilik, mnogo bridkih ur. Danes nama je spomin nanje prijeten. Ali ni tako, Konrad?“

„Da, tako je, dušica. Jaz sem bil tvoj rabelj, mučil sem te do smrti. Ti si mi pa angel varih, rešila si mi življenje, dala poguma, vlila olja v rane in me ozdravila.“

„Ne govori o tem, dragec!“

Mrak je padal na zemljo. Vse je bilo tiho, na obzorje je priveslala luna. Gola drevesa in šelesteči gozdovi so metali temne fantastične sence v večer. Čarobnost je legala v njuni srci. Globok mir je vladal povsod. Vsakdanje stvari in skrbi so se jima zdele majhne, nevedne spomina in boja, vstajale so misli, ki jih nista izgovorila, a jasno čutila v svoji duši, čutila sta, da sta več kot majhna otroka zemlje. Mračne zavese so se razprostirale okroginokrog in svet se je zdel ponosen božji hram, v katerem naj človek s solzami moli in občuduje gorko sapo božjega diha.

Olga je sedla h klavirju in izpod njenih prstov so zabrneli srebrni glasovi tihe, vdane simfonije. Konrad je stal od daleč in si ni upal motiti njene zamišljenosti. In zapela je s srebrnim glasom. Konrad je čul v njem veselje in tiho tolažbo. Pozabil je na nekdanje sanje o slavi, o burnih aplavzih, žarečih pogledih, na sanje o damah, ki se sklanjajo iz lož in sipajo cvetja na oder mlademu pevcu, ki jih je očaral s svojim petjem. Pogledal je v Olgine oči

in zapazil, da so bile nedolžne in čiste, kot oči tri-letnega otroka. In začutil je v svoji duši tolažbo, veliko vero in upanje.

* * *

Pred kratkim sem bil v Ljubljani. Obiskal sem tedaj Konrada Pavliča in se čudil njegovi izpremembi. Zrastla mu je dolga rumena brada, obraz gleda zadovoljno v svet, oči so vesele. Našel sem tudi Olgo, ki mu sladi dni življenja in krasi njegov dom kot vrtnica.

Sedeli smo pri mizi in se pogovarjali o zanimivih in nezanimivih stvareh.

„Prijatelj, kako se počutiš?“ sem ga vprašal.

„Dobro, hvala. Kadar mi je dolgčas, igram kitaro, in Olga mi zapoje. Če priplava oblak in zasenči nebo najine zakonske sreče, ga prepodi kmalu Olga s svojo skrbno roko. Zlato srce ima moja ženica. — Ali hočeš, da tudi tebi zaigram?“

Snel je kitaro s stene, udobno sedel na zofu iz zabrenkal pesem cigana - barona :

In slavček milo je žgoled tja v noč :

Ljubezen, ljubezen je visoka božja moč.

Olgine oči so ga zrle z zadovoljno radostjo.

Po stenah je bilo razobešenih par pokrajinskih slik, mala kopija Leonardove Zadnje večerje in Rafaelove Madone della Sedia. Med Olgino in Konradovo fotografijo pa visi v velikem okvirju smrekova vejica z vsemi slaščicami, ki jih je prejel Pavlič za božično darilo. Tudi orehi se še drže vejice in skoro gotovo so v njih shranjeni celo zlati v spomin ljubezni in zvestobe. Pod smrekovo vejico sem zapazil v neznatnem okvirju sliko dr. Rakarja, kateremu sta hvaležna mlada poročenca iz srca in mu ostaneta vdana do smrti.

Prijetno mi je bilo v Konradovi in Olgini družbi, kot bi prišel iz svoje samote v drug svet.

KOZAŠKA KOČA